

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, кандидата юридичних наук

Гаврилової Олени Олександрівни

на дисертаційну роботу **Меркулова Павла Юрійовича** на тему:

«Єдність та диференціація правового регулювання праці нотаріусів»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

1. Актуальність теми дисертаційної роботи.

Рецензована дисертаційна робота Меркулова Павла Юрійовича присвячена актуальній для науки трудового права та правозастосовної практики проблематиці єдності й диференціації правового регулювання праці нотаріусів. Обраний напрям дослідження має комплексний характер, оскільки правове становище нотаріуса формується на перетині норм трудового права, законодавства про нотаріат, професійної етики, організаційно-процедурних вимог і гарантій незалежності нотаріальної діяльності. Така багаторівнева нормативна регламентація зумовлює необхідність визначення співвідношення загальних трудових норм і спеціальних приписів, що враховують особливості професійної діяльності нотаріусів.

Актуальність теми посилюється істотними відмінностями між правовим становищем державного та приватного нотаріуса, особливим порядком доступу до професії, підвищеними кваліфікаційними й етичними вимогами, специфікою організації робочого місця, режиму роботи, охорони нотаріальної таємниці та юридичної відповідальності. Цифровізація нотаріальної діяльності, функціонування державних реєстрів, обмеження і відновлення доступу до них у період воєнного стану, а також необхідність забезпечення безперервності нотаріальних послуг додатково актуалізують потребу в науково обґрунтованій диференціації правового регулювання праці нотаріусів. У зв'язку з цим дисертація є своєчасним дослідженням, спрямованим не лише на розвиток доктрини трудового права, а й на

вироблення практичних пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз змісту дисертаційної роботи та публікацій здобувача дає підстави констатувати належний ступінь обґрунтованості сформульованих наукових положень, висновків і рекомендацій. Теоретичні положення спираються на опрацювання нормативно-правових актів України, міжнародних документів, законодавства зарубіжних держав, наукових праць із трудового права та правового регулювання нотаріальної діяльності. Список використаних джерел налічує 240 найменувань. Методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Діалектичний метод використано для дослідження нотаріуса у системі суб'єктів трудового права; метод абстрагування - для поглиблення розуміння сутності єдності та диференціації; системно-структурний, системно-функціональний, формально-логічний і логіко-семантичний методи - для дослідження критеріїв диференціації, кадрового забезпечення, робочого часу, часу відпочинку й охорони праці; порівняльно-правовий метод - для опрацювання зарубіжного досвіду.

У першому розділі дисертаційної роботи автор досліджує теоретико-методологічні засади єдності та диференціації правового регулювання праці нотаріусів. Дисертант розглядає нотаріуса у системі суб'єктів трудового права, виокремлює вісім ознак, що характеризують особливість його трудово-правового статусу, визначає сутність і значення єдності та диференціації правового регулювання праці нотаріусів, а також розкриває співвідношення загальних і спеціальних норм. Особливу увагу приділено положенню *lex specialis derogat legi generali*, відповідно до якого спеціальні приписи мають пріоритет під час регулювання відносин, що зумовлені специфікою нотаріальної діяльності. Автором також систематизовано об'єктивні й суб'єктивні критерії диференціації, пов'язані з порядком

доступу до професії, характером виконуваних функцій, територіальною організацією діяльності, робочим місцем, належністю нотаріуса до державного чи приватного сектору та особливостями юридичної відповідальності (с. 23–97).

У другому розділі дисертації досліджено особливості реалізації єдності та диференціації в окремих інститутах правового регулювання праці нотаріусів. Автор запропонував визначення кадрового забезпечення нотаріусів як особливого напрямку державної кадрової політики, проаналізував етапи професійного відбору, критерії компетентності та необхідність формування кадрового резерву у нотаріальних округах. Значну увагу приділено робочому часу й часу відпочинку державних і приватних нотаріусів, організації робочого місця, доступності нотаріальних послуг, технічному забезпеченню та збереженню нотаріальної таємниці. Охорону праці нотаріуса автор розглядає комплексно, включаючи безпеку самого нотаріуса, належні умови праці, охорону нотаріальної таємниці, особливості роботи в умовах воєнного стану та захист від неправомірних дій осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. У межах розділу також проаналізовано особливості дисциплінарної та матеріальної відповідальності нотаріусів і необхідність чіткого визначення їхніх підстав та меж (с. 98–185).

У третьому розділі дисертантом визначено напрями вдосконалення правового регулювання праці нотаріусів на загальнодержавному й локальному рівнях та проаналізовано зарубіжний досвід. Автор систематизує проблеми чинного регулювання, серед яких суперечливість нормативних приписів, складність застосування окремих положень про дисциплінарну відповідальність приватних нотаріусів, недосконалість професійного навчання і кваліфікаційного оцінювання, відсутність ефективного кадрового резерву, прогалини у взаємодії нотаріусів з органами державної влади та місцевого самоврядування. Запропоновано розробити спеціальний порядок такої взаємодії, удосконалити критерії професійної компетентності, розвивати обмін досвідом із зарубіжними нотаріальними системами та

уточнити межі юридичної відповідальності. Порівняльне дослідження охоплює досвід США, Німеччини, Франції, Іспанії, Італії, Японії та інших держав, що дозволило автору сформулювати пропозиції, придатні для подальшого обговорення й адаптації в Україні (с. 186–226).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що дисертаційна робота характеризується логічною побудовою, послідовністю викладення матеріалу та взаємозв'язком між поставленими завданнями й одержаними результатами. Висновки за розділами та загальні висновки відображають основні положення дослідження, а запропоновані рекомендації мають теоретичне і практичне спрямування.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Дисертаційна робота Меркулова Павла Юрійовича містить положення, які розвивають наукові уявлення про єдність і диференціацію правового регулювання праці спеціальних категорій суб'єктів трудового права. Наукова новизна дослідження виявляється у комплексному поєднанні загальнотеоретичних положень трудового права з аналізом спеціального правового статусу нотаріуса та окремих елементів організації його професійної діяльності.

Уперше автором визначено та систематизовано вісім ключових особливостей, які характеризують нотаріуса як суб'єкта трудового права. До них віднесено особливий характер нотаріальної діяльності, спеціальне нормативне регулювання, поєднання професійного статусу з окремими ознаками статусу працівника, спеціальний порядок оформлення та припинення професійної діяльності, поширення юридичних гарантій і диференціацію залежно від державної або приватної форми здійснення нотаріальної діяльності.

Наукове значення має запропонована система об'єктивних критеріїв диференціації правового регулювання праці нотаріусів, яка охоплює галузеву належність нотаріату, особливий порядок доступу до професії, наявність свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, спеціальні вимоги

до робочого місця, територіальні межі діяльності, заборону сумісництва з певними видами діяльності, особливий порядок припинення повноважень та притягнення до юридичної відповідальності.

Уперше здійснено комплексне дослідження єдності та диференціації кадрового забезпечення праці нотаріусів. Автором запропоновано етапи кадрового відбору та критерії оцінювання компетентності нотаріуса, які охоплюють рівень знань, професійні вміння, досвід, здатність застосовувати набуті навички та результати професійної діяльності. Вказані положення можуть бути використані під час удосконалення процедур доступу до професії, підвищення кваліфікації та оцінювання професійної діяльності.

Удосконалено категоріально-понятійний апарат дослідження, зокрема підходи до розуміння понять «нотаріус як суб'єкт трудового права» та «кадрове забезпечення нотаріусів». Розвинено положення щодо організації й охорони робочого місця приватного нотаріуса, його доступності, технічного захисту, забезпечення нотаріальної таємниці, збереження документів, печаток і спеціальних бланків.

Дістали подальшого розвитку положення щодо створення кадрового резерву нотаріусів у межах нотаріальних округів, удосконалення взаємодії нотаріусів з органами державної влади, недержавними інституціями та органами місцевого самоврядування, уточнення підстав дисциплінарної й матеріальної відповідальності, а також використання окремих елементів зарубіжного досвіду правового регулювання нотаріальної діяльності.

4. Практичне значення одержаних результатів дослідження.

Практичне значення сформульованих у дисертації положень полягає у можливості їх використання: у науково-дослідній діяльності - для подальшого розвитку вчення про єдність і диференціацію правового регулювання праці та правовий статус нотаріуса; у нормотворчій діяльності - під час підготовки змін до законодавства про нотаріат і трудового законодавства щодо кадрового забезпечення, робочого часу, часу відпочинку, охорони праці та юридичної відповідальності; у правозастосовній діяльності

- для вдосконалення роботи органів, які формують і реалізують державну політику у сфері нотаріату; в освітньому процесі - під час викладання дисциплін «Трудове право України», «Право соціального забезпечення», «Нотаріальна діяльність та нотаріальний процес», а також при підготовці навчально-методичних матеріалів.

5. Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях.

Дисертація подана у вигляді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, виконана здобувачем особисто та містить наукові положення, теоретичні висновки і практичні рекомендації, що мають значення для науки трудового права та вдосконалення правового регулювання нотаріальної діяльності.

Загальний обсяг дисертації, структура роботи, додатки та список використаних джерел є достатніми для розкриття поставлених дослідницьких завдань за спеціальністю 081 «Право».

Аналіз публікацій здобувача дає підстави стверджувати, що вони безпосередньо пов'язані з темою дисертації та відображають основні напрями проведеного дослідження: нотаріуса як суб'єкта трудового права, зміст єдності правового регулювання праці нотаріусів, співвідношення єдності та диференціації, кадрове забезпечення й особливості юридичної відповідальності.

Основні результати дисертаційного дослідження викладено у чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, та трьох тезах доповідей і повідомлень на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Отже, результати роботи представлено у семи наукових публікаціях.

Наукові публікації належною мірою відображають основний зміст дисертаційної роботи та засвідчують апробацію її ключових положень.

Публікації здобувача відповідають установленим вимогам щодо висвітлення основних наукових результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 268 сторінок. Список використаних джерел містить 240 найменувань і займає 26 сторінок.

За структурою, стилем викладення та оформленням дисертаційна робота загалом відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40. Матеріали роботи відображають одержані автором науково-теоретичні й практичні результати.

Порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових працях, у яких оприлюднено її результати, не виявлено.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

1. На с. 170 дисертації автор пропонує розглянути можливість застосування до приватного нотаріуса інституту дисциплінарної відповідальності у відносинах, які прямо не пов'язані з трудовими та не охоплюються нормами трудового права. Таке положення є дискусійним, оскільки дисциплінарна відповідальність у трудовому праві традиційно передбачає наявність трудових правовідносин, організаційного підпорядкування та дисциплінарної влади роботодавця. У зв'язку із цим під час захисту доцільно уточнити, чи йдеться про трудову дисциплінарну відповідальність приватного нотаріуса, чи про окремий вид професійної відповідальності публічно-правового характеру.

2. Дисертант пропонує широке розуміння охорони праці нотаріуса, включаючи до її змісту охорону нотаріальної таємниці, забезпечення доступу до державних реєстрів, захист приміщення, документів і технічних засобів, а також захист нотаріуса від осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних

дій. Такий комплексний підхід є практично орієнтованим, проте окремі з названих елементів за своєю правовою природою належать більше до інформаційної безпеки, організаційних гарантій нотаріальної діяльності або режиму нотаріальної таємниці, ніж до охорони праці у її традиційному трудовправовому розумінні. Чіткіше розмежування цих категорій сприяло б більшій визначеності авторської концепції та дозволило б уникнути надмірного розширення предмета інституту охорони праці (с. 137–185).

3. Автор обґрунтовує необхідність створення кадрового резерву нотаріусів у кожному нотаріальному окрузі. Проте у роботі недостатньо чітко визначено, який саме орган має формувати та вести такий кадровий резерв: Міністерство юстиції України, його територіальні органи чи Нотаріальна палата України. У зв'язку із цим під час захисту доцільно уточнити позицію дисертанта щодо суб'єкта, відповідального за формування кадрового резерву нотаріусів (с. 195-197).

4. Дисертант підтримує пропозицію щодо встановлення 60 років як граничного віку для набуття професії нотаріуса та пропонує внести відповідні зміни у ст. 3 Закону України «Про нотаріат». Така законодавча новела потребує додаткового обґрунтування з позицій конституційного принципу рівності, заборони вікової дискримінації та вимоги пропорційності обмежень права на працю. Залишається також незрозумілим, чому віковий критерій має застосовуватися саме при первинному доступі до професії, але не пов'язується з можливістю подальшого здійснення нотаріальної діяльності. Наукова позиція була б переконливішою за умови зіставлення вікового обмеження з альтернативними механізмами перевірки професійної компетентності, стану здоров'я та здатності належно виконувати професійні обов'язки (с. 199).

Наведені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, не знижують наукової та практичної цінності дисертаційної роботи Павла Юрійовича і можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях та нормотворчих розробках.

8. Загальний висновок

Враховуючи актуальність теми, належний рівень обґрунтованості отриманих результатів, наукову новизну та практичне значення сформульованих положень, вважаю, що дисертаційна робота Меркулова Павла Юрійовича на тему «Єдність та диференціація правового регулювання праці нотаріусів» є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні й практичні результати, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання у сфері трудового права.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що дисертація Меркулова Павла Юрійовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії.

Рецензент:

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного та приватного права
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Олена ГАВРИЛОВА

Е. Шевченко

Підпис засвідчую

Начальник відділу

кадрів СХУ ім. В. Даля

Олена Куртова